

Дата 17.10.2022

Урок № 11-12

Тема. Основні групи фразеологізмів. Багатозначність, синонімія й антонімія фразеологізмів. Уживання слів у фразеологізмах відповідно до їхнього стилістичного забарвлення

Мета (формування компетентності): предметні: засвоїти основні групи фразеологізмів, їх багатозначність, синонімію й антонімію, визначати стилістичне забарвлення фразеологізмів; ключові: збагачувати мовлення студентів образними виразами; комунікативні: вміло використовувати фразеологізми в мовленні; інформаційні: розвивати уміння добувати, обробляти та раціонально використовувати інформацію; загальнокультурні: розуміти засоби образності в різних сферах життєдіяльності людини.

Матеріали до уроку: (Виписати основні поняття по темі уроку)

Комплексна робота з текстом. (Дидактичний матеріал)

► *Прочитайте текст, визначте тему, приналежність до стилю мовлення.*

З лексикою української мови нерозривно пов'язана фразеологія. Фразеологією називають 1) розділ мовознавства, що вивчає фразеологізми; 2) сукупність фразеологізмів у мові. Адже слова в мові вживаються не ізольовано, а в реченні, утворюючи іноді стійкі словосполучення, що сприймаються як єдине ціле, тобто як певний мовний зворот.

Фразеологізмом називається стійке сполучення слів, побудоване за моделлю словосполучення чи речення, що виражає єдине поняття, лексично неподільне і відтворюване в мовленні. **Фразеологічними словосполученнями** є, наприклад, гіркий хліб (нелегке життя), пекти раки (червоніти), собака на снізі (скупий), море по коліна (нічого не страшно). Означаючи, таким чином, певні предметні поняття, дії, якості, стани та інше, фразеологічні звороти збагачують наше уявлення про навколишню дійсність, відчутно поповнюють словниковий склад мови.

До фразеології належать і **крилаті слова** — влучні вирази видатних людей, українських, російських та зарубіжних письменників, переклади античних та інших стародавніх висловів: *Світ ловив мене, та не спіймав.* (Г.Сковорода). *Борітеся — поборете* (Т. Шевченко). *Пропища сила* (Панас Мирний). *Бути чи не бути* (В. Шекспір). *Людська комедія* (О. де Бальзак). *Ахіллесова п'ята* (з грецького міфу про героя Ахілла). *Перейти Рубікон* (з римського переказу про Цезаря).

До фразеології відносять також **прислів'я та приказки**: *Де руки й охота, там скоро робота. Друзі пізнаються в біді. З хворої голови та на здорову. Дивиться, як кіт на сало та ін.* Прислів'я та приказки є широким узагальненням народного досвіду; вони роблять нашу мову більш яскравою,

влучною і широко вживаються в художніх творах. До фразеологізмів належать і **каламбурні вислови**, наприклад: *На городі бузина, а в Києві дядько*, **народні порівняння** (*білий як сніг, як крейда, як стіна, як полотно; потрібний, як торішній сніг, як зайцю п'ята нога, як п'яте колесо до воза, як зайцю стоп-сигнал; вродлива (красива) як калина, як маків цвіт, як вишня*), **народні побажання** (*з роси та й з води; на тихі води, на ясні зорі; хай йому грець; колька йому в бік; цур тобі пек*), **народні привітання** (*до завтра, на добраніч, доброго ранку, добрий вечір (добри вечір), будьте здорові, доброго здоров'я, на все добре, всього найкращого*), **загальновідомі терміни, професійні вислови та усталені звороти** (*відігравати роль, зміна декорацій, як по нотах (з театральномузичної сфери), досягти апогею (з астрономії), бурхлива реакція (з хімії); гірка пілюля (з медицини), закрутити гайки (з технічної сфери), ділові папери (мати на увазі, брати участь, брати до уваги, відкрити збори, надати слово)*).

Фразеологізми є експресивним засобом мови, ними можна **влучно й дотепно висловити думку, дати оцінку**. Фразеологізми мають різне стилістичне забарвлення.

Розмовні і просторічні фразеологізми вживаються у побутовому спілкуванні й художній літературі, фольклорні фразеологізми в усній народній творчості, книжні фразеологізми у наукових і публіцистичних текстах, рідше — у художніх, нейтральні фразеологізми в усіх стилях .

Культура мовлення потребує **вміння добирати найнеобхідніший, найвдаліший і найдоречніший фразеологізм, щоб він і за змістом підходив, і був окрасою мови**. Гарним прикладом є крилаті вислови з видання А. П. Коваль.

«Підготовка до ЗНО»

1. **Фразеологічні словосполучення:** *гіркий хліб, пекти раки, море по коліна.*
2. **Крилаті вислови:** *Борітеся — поборете. Пропаща сила. Ахіллесова п'ята.*
3. **Прислів'я та приказки:** *Друзі пізнаються в біді. Дивиться, як кіт на сало.*
4. **Народні порівняння:** *білий як сніг, вродлива, як маків цвіт.*
5. **Народні побажання:** *з роси та й з води; хай йому грець.*
6. **Професійні вислови:** *бурхлива реакція, гірка пілюля, ділові папери.*
7. **Усталені звороти:** *мати на увазі, брати участь, надати слово.*

- У яких стилях вживаються фразеологізми? (Розмовні і просторічні фразеологізми вживаються у побутовому спілкуванні й художній літературі, фольклорні фразеологізми в усній народній творчості, книжні фразеологізми у наукових і публіцистичних текстах, рідше — у художніх, нейтральні фразеологізми в усіх стилях).
- Назвіть особливості фразеологізмів. (Ними можна **влучно й дотепно**

висловити думку, дати оцінку).

Розпізнайте фразеологізм, поясніть його значення. (Дидактичний матеріал).

1. Від побаченого в нього очі на лоба полізли. 2. Працювали, аж очі на лоба лізли, возили землю, за три роки й завод виріс (Т. Хижняк) 3. Очі лізуть на лоб, а за плечима мурахи (М. Коцюбинський).

Роззявити рота —

- 1) говорити, казати що-небудь: *Рота як слід він не всніє роззявити* — *зараз готове все* (П. Грабовський);
- 2) уважно слухати: *У хаті слухали, роззявивши роти, намагаючись не пропустити жодного слова* (Я. Качура);
- 3) бути дуже враженим чимось: *Глухі діди роти пороззявляли, бо ще ніколи не бачили таким збудженим свого Зарубу* (В. Кучер);
- 4) бути неуважним: *Ну, гони биків, чого рота роззявив?* (Г. Тютюнник);
- 5) посягати на що-небудь: *На чуже добро ще змалку рота роззявляє* (С. Голованівський).

- Скільки значень має фразеологізм? Як називаються такі фразеологізми?

Багатозначність полягає в тому, що в контексті значення фразеологізму може змінюватись, закріплюючись потім і в мові.

Очі на лоб лізуть може означати: 1) велике здивування; 2) фізичне напруження, важку працю, стомлення; 3) відчуття страху, переляку; 4) дуже сильне напруження.

З'ясуйте значення фразеологізмів у поданих реченнях.

1. Чіпка, розгнівавшись на Бородаю, хотів пустити йому півня. (З учн. тв.).

2. Співаючи, Максим знову пустив півня (Журн.)

- Чи є щось спільне у значенні фразеологізмів?

- Як називаються такі фразеологізми?

Іноді значення настільки розходяться, що утворюють **омоніми**. Пустити півня означає: 1) влаштувати пожежу; 2) сфальшивити при співі.

Доберіть фразеологізми до ілюстрації. Як вони називаються?

Багато: кури не клюють; хоч лопатою гребти; аж кишить; як маку; як піску морського; ні проїхати, ні пройти; на воловій шкурі не списати; по самі вуха; по шию; з головою; по саму зав'язку; хоч греблю гати; ціла купа; як цвіту в городі; як цвіту по всьому світу.

Дібрати фразеологізми до ілюстрації.

Мало: кіт наплакав; не густо, як у kota сліз, із заячий хвіст, на макове зерно, крапля в морі

- Як називаються такі фразеологізми?

Багатозначні

Синонімічні

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ

Антонімічні

Омонімічні

► Користуючись фразеологічним словником української мови, поясніть значення поданих фразеологічних зворотів, з'ясуйте стиль уживання. (Індивідуальна робота).

Бабине літо, показати клас, горобина ніч, лебедина пісня, біла пляма.

Гра «Фразеологічний аукціон». У фразеологічні одиниці вставте пропущені слова (користуйтеся довідкою). Поясніть значення фразеологізмів(дид.мат.).

Гострити ...; сам собі ...; ... на ... не попадає; викинути з ...; втрачати ...; ... з'їсти; прихилити ...; ламати ...; не по ...; на ... ходити; крізь ... цідити.

Довідка: зуб, голова (малюнки).

Гострити зуби, сам собі голова; зуб на зуб не попадає; викинути з голови; втрачати голову, зуби з'їсти; прихилити голову, ламати голову, не по зубах, на голові ходити, крізь зуби цідити.

4. Редагування фразеологізмів

Відредагуйте вислови.

- Прийняти міри –
- Заклювати договір –
- Кидатися у вічі -
- Згідно плану –
- Приймати участь –

Правильні відповіді.

Вжити заходів, укладати договір, впасти в око, згідно з планом, брати участь

Впадати (а не кидатися) в око (очі, вічі)

Розмовні і просторічні фразеологізми вживаються у побутовому спілкуванні й художній літературі.

- Що таке фразеологізм?
- Назвіть фразеологічні одиниці.
- У яких стилях уживаються ?

Кожна розвинена мова, як відомо, має у своєму складі значну кількість стійких словосполук - фразеологізмів. Саме вони найвиразніше передають національний колорит, дух і нев'янучу красу мови, яку витворив народ упродовж віків.

Знання фразеології, вміле й доцільне використання її є невід'ємною складовою частиною високої мовної культури людини.

ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

1. Виписати прислів'я про хліб, про працю, про слово.
2. Дібрати фразеологічні синоніми

**Фото виконаних завдань надсилати мені на електронну пошту
y.levchuk2976@gmail.com**

У темі листа вкажіть ваше прізвище, номер групи та № уроку.